

CAPUT VI.

DISPUTATIO III.

Sapientiae definitio datur et impugnatur. — Albicerii divinationes.

XVI. DEINDE mox ut illuxit, ita enim res erant pridie constitutae, ut largum esset otium, statim peragendum negotium susceptum est. Tum ego: Heri postulasti, inquam, Trygeti, ut a iudicis munere ad sapientiae patrocinium descenderem: quasi vero quemquam in sermone vestro adversarium sapientia pateretur, aut ullo defendente ita laboraret, ut majus implorare deberet auxilium. Nam neque inter vos aliud quærendum natum est, quam quid sit sapientia, in quo eam vestrum neuter oppugnat, quia uterque desiderat. Neque si tu in definienda sapientia defecisse te putas, propterea reliqua defensio sententiae tuae tibi deserenda est. Itaque a me nihil aliud habebis quam definitionem sapientiae, quae nec mea nec nova est, sed et priscorum hominum, et quam vos mirer non recordari. Non enim nunc primum auditis SAPIENTIAM esse rerum humanarum divinarumque scientiam.

XVII. Hic Licentius, quem post istam definitionem diu putabam quæsiturum esse quod diceret, subjecit statim: Cur ergo non, quæso, sapientem vocamus flagitiosissimum illum hominem, quem ipsi bene novimus per innumera scorta solere dissolvi: Albicerium dico illum, qui apud Carthaginem multos annos consulentibus mira quaedam et certa respondit? Innumerabilia commemorare possem,

nisi et apud eos loquerer qui experti sunt, et paucis nunc satis sit ad id quod volo. Nonne cochlearium (mihi autem dicebat) cum domi non inveniretur, tuo jussu percontatus, non solum quid quæreretur, verumetiam nominatim cujus res esset, et ubi lateret, citissime verissimeque respondit? Item me præsentem, omitto illud quod in eo quod rogabatur nihil omnino falsus est, sed cum puer qui nummos ferebat, certam eorum partem cum ad eum pergeremus furatus esset, omnes sibi numerari jussit, coëgitque illum ante oculos nostros quos abstulerat reddere, priusquam omnino ipse aut eosdem nummos vidisset, aut quantum sibi allatum fuerit audisset e nobis.

XVIII. Quid quod doctissimum et clarissimum virum Flaccianum mirari solitum esse abs te accepimus, qui cum de fundo emendo esset locutus, ad illum divinum rem ita detulit, ut quid egisset, si potis esset, ediceret. Atque ille statim non modo negotii genus, sed etiam, in quo ille vehementer clamabat admirans, ipsum fundi nomen pronuntiavit, cum ita esset absurdum, ut vix ejus Flaccianus ipse meminisset? Jam illud sine stupore animi non queo dicere, quod amico nostro discipulo tuo sese volenti exagitare, flagitantique insolenter, ut diceret quid secum ipse tacitus volveret, Virgilii versum eum cogitare respondit. Cum ille obstupefactus negare non posset, perrexit quærere quisnam versus esset. Nec Albicerius, qui Grammatici scholam vix transiens vidisset aliquando, versum ipsum securus et garrulus canere dubitavit. Num igitur aut res humanæ non erant, de quibus ille consulabatur, aut sine rerum divinarum scientia tam certa consulentibus et vera respondit? At utrumque absurdum est. Nam et humanæ res nihil sunt aliud quam res hominum, ut argentum, nummi, fundus, postremo ipsa etiam cogitatio: et res divinas quis non recte arbitretur esse,

per quas homini divinatio ipsa contingit? Sapiens ergo fuit Albicerius, si sapientiam rerum humanarum divinarumque scientiam illa definitione concedimus.

CAPUT VII.

Vindicatur data sapientiæ definitio.

XIX. Hic ille: Primo, inquit, ego scientiam non appellô in qua illè qui eam profitetur, aliquando fallitur. Scientia enim non solum comprehensis, sed ita comprehensis rebus constat, ut neque in ea quis unquam errare, nec quibuslibet adversantibus impulsus nutare debeat. Unde verissime a quibusdam philosophis dicitur in nullo eam posse nisi in sapiente inveniri, qui non modo perceptum habere debet id quod tuetur ac sequitur, verumetiam inconcussum tenere. Scimus autem illum, quem commemorasti, multa sæpe falsa dixisse, quod non solum aliis mihi referentibus comperi, sed præsens aliquando ipse percepi. Eum-ne igitur scientem vocem, cum sæpe falsa dixerit, quem non vocarem, si cunctanter vera dixisset? Hoc me de haruspicibus et de auguribus, et de his omnibus, qui sidera consulunt, et de conjectoribus somniorum dixisse putatote. Aut aliquem ex hoc genere hominum proferte, si potestis, qui consultus nunquam de responsis suis dubitaverit, nunquam postremo falsa responderit. Nam de vatibus nihil mihi puto esse laborandum, qui mente loquuntur aliena.

XX. Deinde res humanas esse ut concedam res humanum, quidquam tu existimas nostrum esse, quod nobis vel dare vel eripere casus potest? Aut cum rerum huma-

narum scientia dicitur, ea dicitur, qua quisquam novit vel quot, vel quales fundos habeamus: quid auri, quid argenti, quidque denique alienorum carminum cogitemus? Illa est humanarum rerum scientia, quæ novit lumen prudentiæ, temperantiæ decus, fortitudinis robur, justitiæ sanctitatem. Hæc enim sunt quæ nullam fortunam metuentes, vere nostra dicere audemus: quæ si Albicerius ille didicisset, nunquam, mihi crede, tam luxuriose deformiterque vixisset. Quod autem dixit, quem versum volveret animo ille, a quo consulebatur, neque hoc puto inter res nostras esse numerandum: non quo negem honestissimas disciplinas ad possessionem quamdam nostri animi pertinere, sed quia versum alienum etiam imperitissimis canere ac pronuntiare concessum est. Ideoque talia cum in memoriam nostram incurrerint, non mirum est, si sentiri possunt ab hujus aëris animalibus quibusdam vilissimis, quos dæmonas vocant, a quibus nos superari acumine ac subtilitate sensuum posse concedo, ratione autem nego. Atque id fieri nescio quo modo secretissimo atque a nostris sensibus remotissimo. Non enim si miramur apiculam, melle posito, nescio qua sagacitate qua hominem vincit, unde unde advolare, ideo eam nobis præponere, aut saltem comparare debemus.

XXI. Itaque vellem magis iste Albicerius, ab eo qui discere cuperet, interrogatus ipsa metra docuisset, vel coactus a quopiam consultorum, de re sibi statim proposita versus proprios cecinisset. Quod eundem Flaccianum sæpe dixisse soles commemorare, cum illud divinationis genus magna mentis altitudine derideret atque despiceret, idque nescio cui abjectissimæ animulæ, sic enim dicebat, tribueret, quo ille quasi spiritu admonitus vel inflatus hæc respondere solitus esset. Quærebat enim vir ille doctissimus ab iis, qui talia mirarentur, num

grammaticam, vel musicam, vel geometricam Albicerius posset docere? Quis autem illum nosset, et non istorum omnium imperitissimum fateretur? Quamobrem ad extremum hortabatur, ut animos suos ii, qui talia didicissent, illi divinationi sine dubitatione praeferrent, darentque operam his disciplinis instruere atque adminiculari suam mentem, quibus aëriam istam invisibilium animantium naturam transilire, et eam supervolare contingeret.

CAPUT VIII.

Hariolus an sapiens, et quid sit sapiens.

XXII. JAM res divinæ, cum, omnibus concedentibus, meliores augustioresque multo quam humanæ sint, quo pacto ille eas assequi poterat, qui quid esset ipse nesciebat? Nisi forte existimas sidera, quæ quotidie contemplamur, magnum quiddam esse in comparatione verissimi et secretissimi Dei, quem raro fortasse intellectus, sensus autem nullus attingit: hæc autem præsto sunt oculis nostris. Nec ista igitur sunt illa divina, qualia se sola scire sapientia profitetur: cætera autem quibus isti, nescio qui divinantes, vel ad vanam jactantiam, vel ad quæstum abutuntur, præ sideribus profecto viliora sunt. Non igitur Albicerius rerum humanarum ac divinarum scientiæ particeps fuit, frustra que abs te isto modo definitio nostra tentata est. Postremo cum quidquid præter res humanas atque divinas est, nos vilissimum ducere et omnino contemnere oporteat, quæro in quibus rebus quærat ille tuus sapiens veritatem? In divinis, ait ille: nam virtus etiam in homine sine dubitatione divina est. Has igitur Albice-

rius jam sciebat, quas tuus sapiens semper inquiret? Tum Licentius: Divinas, ait, et ille noverat, sed non eas, quæ a sapiente quærendæ sunt. Quis enim non evertat omnem loquendi consuetudinem, si ei divinationem concedat, adimat res divinas, e quibus divinatio nominata est? Quare illa vestra definitio, ni fallor, nescio quid aliud quod ad sapientiam non pertineret, inclusit.

XXIII. Tum Trygetius: Definitionem istam, inquit, defendet, si libebit, ille qui protulit. Nunc mihi tu volo respondeas, ut tandem ad id quod agitur veniamus. Isthic sum, inquit ille: Das-ne, ait, Albicerium scisse verum? Do, inquit. Melior igitur tuo sapiente. Nullo modo, ait ille: nam quod genus veri sapiens inquit, non solum ille delirus hariolus, sed ne ipse quidem sapiens, dum in hoc corpore vivit, assequitur; quod tamen tantum est, ut multo sit præstabilius hoc semper quærere, quam illud aliquando invenire. Necesse est, ait Trygetius, ut mihi in angustiis definitio illa subveniat. Quæ si propterea tibi vitiosa visa est, quia complexa est eum, quem non possumus vocare sapientem, quæro utrum eam probes, si sapientiam rerum humanarum divinarumque scientiam dicamus, sed earum, quæ ad beatam vitam pertineant. Est, inquit ille, et ista sapientia, sed non sola: unde superior definitio invasit alienum, hæc autem proprium deseruit; quare illa avaritiæ, ista stultitiæ coargui potest. Etenim ut ipse jam explicem definitione quod sentio, sapientia mihi videtur esse rerum humanarum divinarumque, quæ ad beatam vitam pertineant, non scientia solum, sed etiam diligens inquisitio. Quam descriptionem si partiri velis, prima pars, quæ scientiam tenet, Dei est: hæc autem, quæ inquisitione contenta est, hominis. Illa igitur Deus, hac autem homo beatus est. Tum ille: Miror, inquit, sapientem tuum quomodo asseras frustra operam consumere.

Quomodo, inquit Licentius, frustra operam consumere, cum tanta mercede conquirat? Nam hoc ipso quo quærit, sapiens est: et quo sapiens, eo beatus: cum ab omnibus involucris corporis mentem quantum potest, evolvit, et se ipsum in semetipsum colligit, cum se non permittit cupiditatibus laniandum, sed in se atque in Deum semper tranquillus intenditur, ut et hic, quod beatum esse supra inter nos convenit, ratione perfruatur, et extremo die vitæ ad id quod concupivit adipiscendum reperiatur paratus, fruaturque merito divina beatitudine, qui humana sit ante perfructus.

CAPUT IX.

Epilogus.

XXIV. Tum ego, cum Trygetius quid sibi esset respondendum diu quæreret: Non puto, inquam, Licenti, etiam argumenta huic defutura, si eum otiose quærere permittamus; quid enim ei quovis loco defuit ad respondendum? Nam primo ipse intulit, quoniam de beata vita quæstio nata est, et beatum solum necesse est esse sapientem, siquidem stultitia etiam stultorum iudicio misera est: perfectum sapientem esse debere, non autem perfectum esse, qui adhuc verum quid sit inquit; unde ne beatum quidem. Cui loco tu cum molem auctoritatis objiceret, moleste aliquantum Ciceronis nomine perturbatus; tamen se statim erexit, et generosa quadam contumacia in verticem libertatis exiliit, rursumque arripuit quod erat de manibus violenter excussum: quæsivitque abs te, utrum tibi perfectus, qui adhuc quæreret, vide-

retur: ut si fatereris non esse perfectum, ad caput recurreret, demonstraretque, si posset, per illam definitionem, perfectum esse hominem, qui secundum legem mentis vitam gubernaret: ac per hoc, beatum nisi perfectum esse non posse. A quo te laqueo cum expedisses cautius quam putabam, et perfectum hominem diceret, inquisitorem diligentissimum veritatis, ipsaque illa definitione, qua beatam vitam illam demum esse dixeramus, quæ secundum rationem ageretur, tu præfidentius apertiusque pugnasses, ille tibi plane reposuit: nam occupavit præsidium tuum, unde pulsus omnino summam rerum amiseras, ni te induciæ reparassent. Ubi enim arcem locaverunt Academici, quorum tueris sententiam, nisi in erroris definitione? Quæ tibi nisi noctu fortasse per somnium rediret in mentem, jam quid responderes non habebas, cum in exponenda Ciceronis sententia idipsum tu ipse ante commemoraveris. Deinde ventum est ad definitionem sapientiæ, quam cum tanta calliditate labefactare conareris, ut tua furta nec ipse auxiliator tuus Albicerius fortasse comprehenderet, quanta tibi vigilantia, quantis viribus restitit, quam te pene involvit atque depressit: nisi postremo te tua definitione nova tutareris, diceresque humanam esse sapientiam inquisitionem veritatis, ex qua propter animi tranquillitatem beata vita contingeret. Huic iste sententiæ non respondebit, præsertim si in proroganda diei vel parte quæ restat, reddi sibi gratiam postulabit.

XXV. Sed ne longum faciamus, jam, si placet, sermo iste claudatur, in quo immorari etiam superfluum puto. Tractata enim res est pro suscepto negotio satis, quæ post pauca omnino posset verba finire, nisi exercere vos vellem, nervosque vestros et studia, quæ mihi magna est cura, explorare: nam cum instituissem vos

ad quærendam veritatem magnopere hortari, cœperam ex vobis quærere quantum in ea momenti poneretis. Omnes autem posuistis tantum, ut plus non desiderem. Nam cum beati esse cupiamus, sive id fieri non potest nisi inventa, sive nonnisi diligenter quæsita veritate: postpositis cæteris omnibus rebus, nobis, si beati esse volumus, perquirenda est. Quamobrem jam istam, ut dixi, disputationem terminemus, et relatam in litteras mittamus, Licenti, potissimum patri tuo, cujus erga philosophiam jam prorsus animum teneo. Sed adhuc quæ admittat, quæro fortunam. Incendi autem in hæc studia vehementius poterit, cum te ipsum jam intentum mecum sic vivere, non audiendo solum, verumetiam legendo ista cognoverit. Tibi autem si, ut sentio, Academici placent, vires ad eos defendendos validiores para; nam illos ego reos citare decrevi. Quæ cum essent dicta, prandium paratum esse annuntiatum est atque surreximus.

LIBER II.

ROMANIANUM MECENATEM SUUM AD AMPECTENDAM PHILOSOPHIAM RURSUS CUM GRATI ANIMI SIGNIFICATIONE COHORTATUR, TRESQUE ILLI DESCRIBIT COLLATIONES, IN QUARUM PRIMA EXPLICANTUR PLACITA ACADEMICORUM. IN SECUNDA NOVE AC VETERIS ACADEMIÆ DISCRIMINA REFERUNTUR, ET EXPLODITUR SENTENTIA HORUM PHILOSOPHORUM, QUI CUM VERUM HAUD POSSE DEPREHENDI PUTARENT, VERI TAMEN SIMILE SE SEQUI PROFITERENTUR. IN TERTIA DICTUR QUID ILLI VERISIMILE SEU PROBABILE APPELLARENT.

CAPUT I.

Contra Academicorum rationes Dei auxilio opus est.

I. Si quam necesse est, disciplina atque scientia sapientiæ vacuum esse non posse sapientem, tam eam necesse esset invenire dum quæritur, omnis profecto Academicorum vel calumnia, vel pertinacia, vel pervicacia, vel (ut ego interdum arbitror) congrua illi tempori ratio, simul cum ipso tempore, et cum ipsius Carneadis Ciceronisque corporibus sepulta foret. Sed quia sive vitæ hujus multis variisque jactationibus, Romaniane, ut in eodem te probas, sive ingeniorum quodam stupore, vel socordia, vel tarditate torpentium, sive desperatione inveniendi, quia non quam facile oculis ista lux, tam facile mentibus sapientiæ sidus oboritur, sive etiam qui error omnium populorum est, falsa opinione inventæ a se veritatis, nec diligenter homines quærunt, si qui quærunt, et a quærendi voluntate avertuntur, evenit ut scientia raro pau-